

Sziling, Jan

Hitlerowska administracja cywilna w Toruniu w okresie zarządu wojskowego (7 IX-25 X 1939 r.)

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 11 (74), 177-184

1977

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zakład Historii Powszechnej
i Polski XIX i XX w.

Jan Sziling

HITLEROWSKA ADMINISTRACJA CYWILNA W TORUNIU
W OKRESIE ZARZĄDU WOJSKOWEGO
(7 IX—25 X 1939 R.)

Zarys treści. Przygotowanie i kształtowanie się hitlerowskiej administracji cywilnej na Pomorzu Gdańskim — zadania i cele. Zajęcie Torunia przez Wehrmacht. Zorganizowanie pierwszych urzędów administracji państwowej i ich struktura. Obsada personalna.

Wraz z przygotowaniem militarnymi do agresji na Polskę władze centralne III Rzeszy przygotowywały przyszłe kadry administracyjne i policyjne dla zarządzania tym obszarem.

Na podstawie ustawy III Rzeszy z 1935 r. całkowitą władzę na terenach objętych działaniami wojennymi sprawował naczelnny dowódca wojsk lądowych. Był nim od 1938 r. gen. płk Walther von Brauchitsch.

Zadanie uderzenia na Pomorze Gdańskie otrzymała Grupa Armii „Północ”, którą dowodził gen. płk Fedor von Bock. Podlegała mu 3 armia pod dowództwem gen. Georga von Küchlera oraz 4 armia pod dowództwem gen. Günthera von Kluge. Na obszarze działań wojennych poszczególnych armii władzę sprawowali ich dowódcy. Na Pomorzu Gdańskim, będącym terenem działań wojennych 3 i 4 armii, początkowo władza spoczywała w rękach ich dowódców. Jednak według wytycznych Hitlera z 8 IX 1939 r. najwyższą władzę na ziemiach polskich przejąć miał Naczelnny Dowódca Wschodu (Oberbefehlshaber Ost), a w miejsce dowództw armijnych miano powołać okręgi wojskowe (Militärbezirke). Wytyczne te realizowane stopniowo, a na Pomorzu Gdańskim powołano 14 września okręg wojskowy Gdańsk—Prusy Zachodnie, którego dowódcą został gen. Fritz Walter Heitz (Der Militärbefehlshaber Danzig—Westpreussen), a jego siedziba mieściła się w Gdańsku.

Dekret Hitlera z 25 IX 1939 r. usankcjonował wyżej wspomniane wy-

tyczne. Z dniem 3 października naczelną władzę — z rąk gen. Brauchitscha — przejął gen. płk Gerd von Rundstedt, któremu odtąd podlegały wszystkie cztery okręgi wojskowe. Zarząd wojskowy istniał do 25 X 1939 r. włącznie¹.

Jeszcze przed 1 IX 1939 r. do każdej armii przydzielono szefa zarządu cywilnego (Chef der Zivilverwaltung — Feind), który był organem wykonawczym dowódcy armii w zakresie administracji cywilnej. Szef zarządu cywilnego dysponował swoim sztabem, do którego urzędników kierowało ministerstwo spraw wewnętrznych. Szefów zarządu cywilnego i ich sztaby powołano już w pierwszych dniach trzeciej dekady sierpnia. Szefem zarządu cywilnego przy 3 armii został SS-Oberführer Jost, a przy 4 armii — SS-Oberführer Fritz Hermann. Oprócz nich powołano również szefów zarządu cywilnego dla obszaru Rzeszy (Chef der Zivilverwaltung — Heimat), na którym rozlokowane były poszczególne armie przed agresją. I tak przy 3 armii został nim Erich Koch, Gauleiter i nadprezydent prowincji Prusy Wschodnie, a przy 4 armii — Franz Schwede-Coburg, Gauleiter i nadprezydent prowincji zachodniopomorskiej. Ich kompetencje nie objęły zajętych ziem polskich, a 12 września przestali pełnić tę funkcję².

Sztab Hermanna powstał 24/25 VIII 1939 r. w Berlinie. Prac przygotowawczych do działalności na ziemiach polskich oraz uzupełnień składu osobowego dokonywano już w Jastrowiu i Czaplinku. Członkowie tego sztabu przybyli już do Chojnic 4 września. Sztab Josta formował się w Olsztynie i Kwidzynie³.

Dnia 1 IX 1939 r. Wolne Miasto Gdańsk zostało przyłączone — bezprawnie — do III Rzeszy. Tegoż dnia Albert Forster — jako głowa państwa (Staatsoberhaupt der Freien Stadt Danzig) i Gauleiter tamtejszej NSDAP — wydał ustawę, która zniosła obowiązującą konstytucję oraz połączyła obszar ten z Rzeszą. Tekst ustawy przesłał Forster we wczesnych godzinach rannych do Hitlera, od którego otrzymał około godz. 9.30

¹ F. Halder, *Dziennik wojenny*, t. 1, Warszawa 1971, s. 103 i n.; L. Herzog, *Niemieckie siły zbrojne w okupowanej Polsce w latach 1939—1941*, cz. I, *Wojskowy Przegląd Historyczny*, 4/1961, s. 88—133; T. Berenstein, A. Rutkowski, *Niemiecka administracja wojskowa na okupowanych ziemiach polskich (1 września — 25 października 1939 r.)*, [w:] *Najnowsze Dzieje Polski. Materiały i studia z okresu II wojny światowej*, t. 6, Warszawa 1962, s. 45—47.

² K. Leszczyński, *Działalność Einsatzgruppen policji bezpieczeństwa na ziemiach polskich w 1939 r. w świetle dokumentów*, [w:] *Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce*, t. 22, Warszawa 1971, dok. 60, s. 167 i n.; A. Czarnik, *Ruch hitlerowski na Pomorzu Zachodnim 1933—1939*, Poznań 1969, s. 160 i n.

³ W. Jastrzębski, *Zapiska o działalności szefa administracji cywilnej przy dowództwie 4 armii niemieckiej (24 VIII—26 X 1939 r.)*, *Prace Komisji Historii BTN*, 4/1967, s. 121—133; A. Czarnik, op. cit., s. 160 i n.

telegram zawierający podziękowania i akceptację ustawy, którą Reichstag przyjął w tym samym dniu. W tym telegramie Hitler mianował także Forstera szefem zarządu cywilnego dla obszaru Gdańska. W wydanej tegoż samego dnia odezwie gen. Brauchitsch stwierdził, że Hitler przekazał mu pełną władzę wykonawczą na terenie Wolnego Miasta Gdańska, a on z kolei powierzył ją dowódcy 3 armii, któremu podporządkowany został Forster jako szef zarządu cywilnego⁴. Tak więc początkowo na obszarze działań wojennych 3 i 4 armii sprawowali władzę trzej szefowie zarządu cywilnego. Jednak już 5 września gen. Brauchitsch mianował Forstera szefem zarządu cywilnego dla obszaru działań 4 armii. Dotychczasowemu szefowi zarządu cywilnego przy tej armii — Hermanowi — powierzył stanowisko zastępcy Forstera. Hermann jednak nie podporządkował się tej decyzji. Sztab Hermanna działał jeszcze przez pewien czas na Pomorzu Gdańskim a następnie został skierowany do 8 armii⁵.

Współpraca między szefami zarządów cywilnych przy poszczególnych armiach nie układała się dobrze. Forster, silny poparciem Hitlera, chciał podporządkować sobie teren przedwojennego województwa pomorskiego. Podobne ambicje przejawiał — chociaż w mniejszym zakresie — Koch, działając przez Josta i prezydenta rejencji kwidzyńskiej, von Keudella, oraz Hermann, związany z Schwede-Coburgiem. Na zajmowanych przez Wehrmacht ziemiach polskich obsadzali oni stanowiska landratów względnie nadburmistrzów ludźmi ze swojego sztabu, co często doprowadzało do tego, że w niektórych powiatach i miastach urzędowało równocześnie kilku, każdy z innego sztabu⁶.

Urząd szefa zarządu cywilnego składał się z kilku wydziałów, a te z kolei dzieliły się na podwydziały i referaty⁷. Do zadań szefa zarządu cywilnego i jego sztabu należało: powołanie administracji powiatowej i niższego szczebla, utworzenie organizacji paramilitarnych (Heimatwehr, Hilfspolizei), konfiskata majątku polskiego i innych wartości pozostawionych przez ludność polską, konfiskata akt urzędów, ksiąg kościelnych, bibliotek, archiwów, utworzenie urzędów pracy, rozwiązanie polskich organizacji i stowarzyszeń, usuwanie polskich napisów itp.⁸

⁴ Dokumente der Deutschen Politik, Berlin 1940, t. 7, cz. II, s. 494 i n.; W. Löbsack, *Albert Forster*, Danzig 1940, s. 54 i n.; W. Diewerge, *Der neue Reichsgau Danzig-Westpreussen*, Berlin 1940, s. 34 i n.

⁵ Archiwum Akt Nowych, Regierung des Generalgouvernements, 9c/1, Tagesbefehl nr 7 z 20 IX 1939; W. Jastrzębski, op. cit., s. 125.

⁶ M. Broszat *Nationalsozialistische Polenpolitik 1939—1945*, Stuttgart 1961, s. 53 i n.

⁷ Archiwum Państwowe Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego (dalej cyt. APP), Chef der Zivilverwaltung, 52.

⁸ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Bydgoszczy (dalej cyt. WAP Bydgoszcz), mat. nieop., wytyczne Forstera z września 1939; Wojewódzkie Archiwum Państwowe

Urzędników do poszczególnych szefów zarządu cywilnego kierowało Ministerstwo Spraw Wewnętrznych III Rzeszy. Punktem zbornym dla nich była Piła⁹. Jedynie Forster był uniezależniony w tym zakresie, ponieważ jeszcze przed 1 IX 1939 r. przygotowywał w Gdańsku członków tamtejszej NSDAP do objęcia w przyszłości funkcji administracyjnych i partyjnych na polskim Pomorzu¹⁰. Dlatego też Forster bardzo niechętnie przyjmował ludzi kierowanych przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i w licznych wypadkach przeszkodził im w zajęciu stanowisk, preferując swoich kandydatów. Wypadek taki zaistniał także w Toruniu.

Toruń podlegał kolejno wszystkim trzem szefom zarządu cywilnego. W zajętych 7 września mieście pierwsi byli urzędnicy ze sztabu Josta. Oni też tu utworzyli niemiecką administrację cywilną, którą kierował Horst Zachrau, jako „Pełnomocnik Szefa Zarządu Cywilnego dla miasta Torunia” (Der Beauftragte des Chefs der Zivilverwaltung für die Stadt Thorn). Już jednak 10 września przybył do Torunia Hermann z częścią swojego sztabu, a mianowicie: czterej urzędnicy (dr von Coelln, Brüggemann, Roth i Lippkow), dwaj oficerowie policji ochronnej (Zohm i Schünemann) oraz tłumacz i dwie stenotypistki¹¹.

Hermann podporządkował sobie administrację utworzoną przez Zachrau'a, ale wkrótce musiał ustąpić z kolei Forsterowi, który skierował do Torunia swojego współpracownika z Gdańska, Gauamtsleiterra Wilhelma Heymannsa. Przybył on do Torunia prawdopodobnie 12 września. Nie wiadomo kiedy zmusił on Zachrau'a do ustąpienia, ale najpóźniej 14 września¹².

Do 17 IX 1939 r. Heymanns pełnił funkcję pełnomocnika szefa zarządu cywilnego dla miasta Torunia. W tym samym czasie, bo 14 września, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych skierowało do Torunia, za pośrednictwem sztabu Hermanna, na stanowisko szefa administracji miejskiej nadburmistrza Słupska, dra Sperlinga¹³. Prawdopodobnie nie dotarł on

w Toruniu (dalej cyt. WAP Toruń), Akta miasta Torunia z l. 1939—1945 (dalej cyt.: AMT, 1, zarządzenia Forstera z 10, 12, 13 IX 1939; W. Jastrzębski, op. cit., s. 124—125; K. Leszczyński, op. cit., dok. 60, s. 167 i n.; S. Nawrocki, *Hitlewska okupacja Wielkopolski w okresie zarządu wojskowego*, Poznań 1966, s. 87 i n.

⁹ APP, Rejencja w Pile, 589; A. Czarnik, op. cit., s. 164 i n.

¹⁰ W. Diewerge, op. cit., s. 38—39.

¹¹ W. Jastrzębski, op. cit., s. 126 Ostatni z tej grupy opuścili Toruń 17 IX 1939 r.

¹² WAP Toruń, AMT, 1, pierwsze znane nam zarządzenie Heymannsa, jako pełnomocnika szefa zarządu cywilnego, ukazało się 15 września; zob. Thorner Freiheit z 21 IX 1939, nr 2, s. 3.

¹³ APP, Rejencja w Pile, 589. W literaturze panuje pogląd, iż Sperling od razu został skierowany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych do Bydgoszczy, co jednak nie odpowiada faktycznemu stanowi.

do Torunia lub też po zorientowaniu się, iż nie ma możliwości objęcia stanowiska komisarza miasta, udał się do Bydgoszczy, gdzie ubiegał się o stanowisko nadburmistrza, ale bez skutku. Natomiast do Bydgoszczy Ministerstwo Spraw Wewnętrznych III Rzeszy skierowało dzień wcześniej, też za pośrednictwem sztabu Hermanna, byłego nadburmistrza Erfurtu, Waltera Kiesslinga¹⁴. Ten jednakże przybył do Torunia i tu objął kierownictwo administracji miejskiej z dniem 18 września. Heymanns został jego zastępcą. Stanowisko służbowe Kiesslinga zmieniono na „Komisarz Miasta” (Stadtkommissar)¹⁵. Kiessling sprawował urząd komisarza miasta Torunia do 1 XI 1939 r. Jego następcą został Franz Jakob, delegowany do Torunia przez Forstera¹⁶.

Przedstawione wyżej fakty dotyczące obsady stanowiska komisarza Torunia wskazują na zaciętą walkę między poszczególnymi osobami z warstw kierowniczych III Rzeszy. Szefowie zarządów cywilnych chcieli podporządkować sobie możliwie największe obszary, w ramach już nakreślonych ale nie sprecyzowanych granic. Te spory między nimi w żadnym wypadku nie dotyczyły zasad polityki eksterminacyjnej realizowanej wobec ludności polskiej.

Komisarzowi miasta podporządkowane były „wszystkie władze cywilne, urzędy państwowe i miejskie z wyjątkiem kolei i poczty”¹⁷. Komisarz miasta podlegał miejscowemu komendantowi wojskowemu oraz szefowi zarządu cywilnego.

Dnia 11 IX 1939 r. Zachrau wydał okólnik dotyczący organizacji podległej jemu — administracji miejskiej i innych urzędów cywilnych oraz ich obsady personalnej. Były to następujące wydziały i urzędy:

- 1) Wydział prezydialny, personalny i administracyjny — Kurt Kohnert.
- 2) Wydział finansowy i gospodarczy — Hans Stoller,
- 3) Wydział oświaty i kultury — Wilhelm Kerber,
- 4) Urząd opieki społecznej i zakłady opiekuńcze — Elsbeth Weese,
- 5) Sprawy zdrowotne i szpitale — Lothar Heininger,
- 6) Wydział budowy i rozbudowy miasta — Max Scharlowski,
- 7) Urządzenia komunalne — Alfred Zahn,
- 8) Biuro informacyjne — Walter Giese,
- 9) Wydział zapasów towarów i przedmiotów podlegających obowiązkowej rejestracji — Ernst Kling.
- 10) Urząd powiernika majątku żydowskiego — Kurt Domke,

¹⁴ Ibid., Thorner Freiheit z 20 IX 1939 nr 1, s. 3.

¹⁵ WAP Toruń, AMT, 1, Bekanntmachung und Verordnung No 25 des Stadtkommissars Thorn vom 18. September 1939.

¹⁶ Ibid., 429.

¹⁷ Ibid., 1.

11) Urząd powiernika majątku uciekinierów polskich — Arno Szyminski,

12) Urząd pracy — Hans Cron,

13) Placówka poszukiwania zaginionych Niemców — pastor Otto Dey ¹⁸.

Dotychczasowi urzędnicy i pracownicy administracji miejskiej mieli nadal wykonywać swoje obowiązki służbowe. Nadzór nad nimi spełniali niemieccy kierownicy wydziałów. W połowie września 1939 r. hitlerowskie władze administracyjne Torunia przeprowadziły rejestrację zatrudnionych urzędników, przy czym obok danych personalnych należało podać okres pracy w administracji miejskiej, stopień znajomości języka niemieckiego oraz miejsce zamieszkania w 1918 r. ¹⁹ Zakazano również, w zasadzie, przyjmowania byłych urzędników administracji polskiej do pracy w urzędach miejskich ²⁰.

Kiessling, jak już wyżej wspomniano, objął urząd Komisarza Miasta 18 września za zgodą Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Forstera. Prawdopodobnie Kiessling chciał równocześnie objąć i stanowisko Kreisleitersa NSDAP i na tym tle doszło do konfliktu z Heymannsem. Kiessling zmienił, w pewnym stopniu, strukturę organizacyjną niemieckich władz administracyjnych miasta Torunia. Zgrupował on poszczególne wydziały i urzędy w „grupy rzeczowe”, na czele których stał tzw. Dienstkreisleiter. Zarządzeniem z 18 września podzielił on administrację miejską na cztery zasadnicze grupy:

1) kierownik burmistrz Erich Dörre — wydział finansowy, gospodarczy, urząd skarbowy, kasa miejska i urząd szkód wojennych. Zastępcami kierownika dla poszczególnych spraw byli: Stoermer, Doladowski i Domke,

2) kierownik dr Kraegeloh — urząd opieki społecznej, szpitale, kultura, szkolnictwo i teatr. Zastępca: Fr. Weese,

3) kierownik Meyer — odpowiedzialny za wszystkie placówki służbowe urzędu budowlanego oraz straż pożarną i wywózkę śmieci. Zastępca: Lüttmann,

4) kierownik Kohnert — wydział ogólny i personalny. Zastępca: Dietzel ²¹.

W październiku 1939 r. dr Kraegeloh dodatkowo objął nadzór nad inną grupą, w skład której wchodziły: urząd wyżywieniowy, gospodarczy, mieszkaniowy i kwaterunkowy oraz kontrola cen. Zastępcami jego, a rów-

¹⁸ Ibid., 437.

¹⁹ Ibid., 1, zarządzenie Kohnerta z 13 IX 1939 r.

²⁰ Ibid., 437.

²¹ Verfügungsblatt des Oberbürgermeisters der Stadt Thorn über alle Anordnungen an die städtischen Dienststellen, z 19 X 1939, nr 3.

nocześnie kierownikami poszczególnych urzędów byli: Minner, dr Hans Kammler, Siebert, Arno Szyminski i Bittner. Zastępcą Kiesslinga został, z tytułem burmistrza, Erich Dörre ²².

Nie wszystkie urzędy hitlerowskiej administracji cywilnej miasta Torunia utworzono w pierwszych dniach okupacji. Na przykład urząd mieszkaniowy i kwaterunkowy powołany został na podstawie zarządzenia Kiesslinga z 22 września ²³. Urząd ten miał prawo rekwirowania budowli i mieszkań włącznie z całym wyposażeniem oraz dysponowaniem tym majątkiem. Dnia 4 X 1939 r. zlikwidowano urząd powiernika dla majątku żydowskiego, a jego kompetencje przejął urząd mieszkaniowy i kwaterunkowy ²⁴. W ramach tego urzędu utworzono osobny wydział, zwany „Judenabwanderung”, który zajmował się bezpośrednio usuwaniem ludności żydowskiej z Torunia. Referentami w tym wydziale byli: Helmut Polsfuhs i Alfred Trienke ²⁵. Spod kompetencji administracji cywilnej wyjęte były zakłady zbrojeniowe, transport i poczta. Wyżej przedstawiona struktura administracji cywilnej miasta Torunia przetrwała do końca października 1939 r.

Urząd szefa zarządu cywilnego i jego terenowe ekspozytury (pełnomocnicy) stanowiły podstawę w procesie tworzenia okupacyjnej administracji państwowej, która od 26 X 1939 r. przejęła pełnię władzy z rąk Wehrmachtu.

Jan Sziling

DIE NATIONALSOZIALISTISCHE DEUTSCHE ZIVILVERWALTUNG
IN TORUŃ IN DER ZEIT DER MILITÄRVERWALTUNG

(7.9.—25.10.1939)

(Zusammenfassung)

In dem Artikel wird der Entwicklungsprozeß und die Organisationsstruktur der nationalsozialistischen deutschen Zivilverwaltung in der polnischen Stadt Toruń in der Zeit der Militärverwaltung, d.h. seit der Einnahme der Stadt durch die deutsche Wehrmacht (7.9.1939) bis zum einschließlich 25.10.1939 dargestellt.

Noch vor dem Überfall auf den polnischen Staat haben die Zentralbehörden des

²² Ibid., z 1 XI 1939, nr 4, zarządzenie z 17 X 1939.

²³ Thorner Freiheit, z 29 IX 1939, nr 9, s. 6.

²⁴ Verfügung betr. Auswanderung von Juden vom 4. 10. 1939, Verfügungsblatt z 6 X 1939, nr 1.

²⁵ WAP Toruń, AMT; szerzej J. Sziling, *Ludność żydowska Torunia w pierwszych tygodniach okupacji hitlerowskiej*, Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego 3/1976, s. 21—22.

Dritten Reiches polizeiliche und verwaltungstechnische Vorbereitungen getroffen, um die polnischen Gebiete rasch zu beherrschen und zu pazifizieren. Ein Ausdruck dessen war die Organisation der Einsatzgruppen der Sipo und des SD, sowie die Ernennung der Chefs der Zivilverwaltung. Darüber hinaus hat der NSDAP-Gauleiter in der Freien Stadt Gdansk, Albert Forster, die Kader der künftigen Beamten für die pommerellischen Gebiete bereitgestellt.

In den ersten Tagen der Okkupation ließ es sich ein gewisses Durcheinander in der Tätigkeit der zivilen deutschen Behörden vernehmen, das aus der ungenauen Bestimmung der Kompetenzen und des Territorialbereichs der einzelnen Chefs der Zivilverwaltung resultierte. Es ließ sich insbesondere in Pommerellen beobachten, also auf demjenigen Gebiet, welches von den Nazi-Machthabern, wie Forster, Koch, Hermann und Greiser, als ihr Wirkungsbereich in größerem oder kleinerem Maße betrachtet wurde. Das hat sogar zu „Familiensterigkeiten“ geführt, die sich jedoch nicht auf die politischen Endziele und auf die zu ihrer Erreichung führenden Methoden ausdehnten, sondern nur das zu übernehmende Machtgebiet betrafen. Eine derartige Situation ist auch in Toruń entstanden.

In Toruń wurde die nationalsozialistische deutsche Zivilverwaltung sogleich nach der Einnahme der Stadt durch die Wehrmacht organisiert. Die zivile Gewalt wurde von Horst Zachrau übernommen, der im Auftrag Kochs als „der Beauftragte des Chefs der Zivilverwaltung für die Stadt Thorn“ fungierte. Dann wurde am 10.9.1939 Toruń dem Hermann, und am 15.9. dem Heymanns unterstellt, der hier von Forster herübergeschickt wurde.

Schließlich wurde am 18.9. an die Spitze der zivilen Stadtverwaltung Walter Kiessling gestellt, der durch das Innenministerium auf Veranlassung Forster eingesetzt wurde. Die erwähnten Beauftragten der Chefs der Zivilverwaltung organisierten und leiteten die Zivilverwaltung in Toruń. Es wurden sogleich mehrere Dienststellen errichtet, die sich mit der Beschlagnahme des polnischen und jüdischen Vermögens befaßten. Die Polen wurden aus der Verwaltung entfernt und durch Reichs-, sowie Volksdeutsche (ortsansässige polnische Staatsbürger deutscher Nationalität) ersetzt. Die Zivilverwaltung wurde von den Militärbehörden beaufsichtigt. In der Zeit der Militärverwaltung wurden die Grundlagen für den Aufbau der nationalsozialistischen Zivilverwaltung geschaffen, die nach 25.10.1939 die uneingeschränkte Macht übernommen hatte.